

Ersel Topraktepe (edit.), **Sikkeler Ne Anlatır? Ortaçağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çokkültürlülük (What the Coins Tell Us? Symbols and Multicultural Aspects Medieval Anatolian Coins)**, 128 sayfa, Yapı Kredi Yayınları - 2980, İstanbul 2009, ISBN 978-975-08-1682-6, 40 TL

Ali MIYNAT*

Ortaçağ Anadolu'sunda basılan Türk sikkeleri dönemin gerek politik, gerek sosyo-ekonomik gerekse kültürel durumu hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır. Bir araştırmacı bu sikkelere dikkatli baktığında aslında onların halen canlı olduğunu, ekonomik işlevlerini tamamlamalarına karşın tarihi hizmetlerini devam ettirdiklerini görebilir. Ve onların bizlere ne anlattıklarını anlamaya başladığınızda onların kendilerine has farklı bir dillerinin olduğunu fark eder, onlara kulak verir, tarihte gerçek bir yolculuğa yelken açarsınız. Üzerindeki figürlerden, madenin cinsinden ve saflığından, sikkenin ağırlığından, üzerindeki yazıların içeriğinden, üslubundan ve stilinden devleti yöneten sultanından sikkeyi darp eden ustasına, basıldığı coğrafyadan onu kullanan tebaaya, basıldığı devletin idari durumundan komşularına, dağıtıldığı sosyo-kültürel ortamdaki toplumdaki sanat anlayışına ve tarihi geçmişine dair birçok izler bulabilirsiniz.

Ortaçağ Anadolu'sundaki çokkültürlü yapı bilhassa Selçuklu, Artuklu, Danişmendli ve Zengi sikkelerinde kendini göstermiştir. Bilindiği üzere ilk sikke M.Ö. 6. Yüzyılda Lidyalılar tarafından Anadolu'da basılmış, daha sonra toplumların ve devletlerin imkân ve gereksinimlerine göre çok farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Anadolu, dünya tarihinde çığır açan bu icattan sonra, tıpkı daha öncesinde olduğu gibi birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Yukarıda zikrettiğimiz Türk devletlerinin sikkelerinde gerek Orta Asya'dan getirdikleri öz kültürlerinin gerekse Anadolu'ya geldiklerinde karşılaştıkları çok

---

* Birmingham Üniversitesi Doktora Öğrencisi

farklı kültürlerin izlerini görebiliriz. Bir Selçuklu, Artuklu, Danişmendli veya Zengi sikkесinin üzerinde Bizans sikkelerinden esinlenerek oluşturulmuş Hz. Meryem, Hz. İsa yada bir azizin figürünü görmek işten bile değildir. Aynı zamanda bazen imperyal kostümleriyle Roma yada Bizans imparatorlarına benzeyen bir figür, bazen eski pagan tanrılarında biri, bazen de Türk özellikleri taşıyan bağdaş kurarak oturmuş bir hükümdar figürü bu sikkelere eşlik edebilir. Evet bu sikkeler konuşur, peki “Sikkeler Ne Anlatır?”

30 Eylül-31 Aralık 2009 tarihleri arasında Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi’nde “Sikkeler Ne Anlatır? Anadolu Sikkelerinde Simgeler Ve Çokkültürlük” başlıklı bir sergi yapılmış ve serginin hemen öncesinde aynı isimle bir kitap, bir başka deyişle bir katalog hazırlanmıştır.

Gerek ülkemizde gerek dünyada “Ortaçağ Anadolu’su Türk sikkeleri” üzerine özellikle 19. yüzyılın son dönemi ve 20. yüzyılın başlarından itibaren bir kısım kataloglar hazırlanmıştır. Ülkemizde bunun öncülüğünü İsmail Galib Bey (1848-1895),¹ Halil Edhem Eldem (1861-1938),² Behzat Haki Butak (1891-1963),³ ve daha sonra İbrahim-Cevriye Artuk⁴ yaparken, yurt dışında Stanley Lane-Poole⁵ bu sikkeler üzerine çalışmıştır. Ancak onların çalışmaları daha çok sikkelerin üzerindeki figürlerin tarifi ve yazıların okunmasıyla sınırlı kalmış, özellikle sikkeler üzerindeki simgeler tartışılmamış yada tartışmalar çok sığ kalmıştır. Aynı zamanda daha yakın dönemde N. Lowick,⁶ M. Mitchiner,⁷ G. Hennequin,⁸ W.F. Spengler-W.G. Sayles⁹ gibi araştırmacılar doğrudan yada dolaylı olarak bu sikkelere eserlerinde yer vermişlerdir. Özellikle Spengler ve

---

¹İsmail Galib Bey, *Takvim-i Meskükât-ı Selçukiye*, İstanbul; aynı yazar 1311. *Meskükât-ı Türkmaniye Kataloğu*, İstanbul 1892.

²Galip Edhem Eldem, *Catalogue des Monnaies Turcomanes du Musée Impérial Ottoman*, İstanbul 1894.

³Behzat Haki Butak, *XI. XII. ve XIII. Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*, İstanbul 1947.

⁴Cevriye Artuk-İbrahim Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, 2 cilt, İstanbul 1970; İ. Artuk, *Artukoğulları Sikkeleri*, İstanbul 1993.

⁵Stanley Lane-Poole, *Coins of the Urtuki Turkumans (Foes of the Crusades)*, Chicago 1967 (ilk baskı: Londra 1875).

⁶N.M. Lowick, S. Bendall, P.D. Whitting, *The Mardin Hoard, Islamic Countermarks on Byzantine Folles*, Hampshire 1977; N.M. Lowick, ‘The Religious, the Royal and the Popular in the Figural Coinage of the Jazira’, in J. Raby (ed.), *The Art of Syria and the Jazira*, 1100-1250, Oxford 1985, 159-74.

⁷M. Mitchiner, *The World of Islam, Oriental Coins and Their Values*, London 1977.

⁸G. Hennequin, *Catalogue des monnaies musulmanes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1985.

⁹W.F. Spengler and W.G. Sayles, *Turkoman Figural Bronze Coins and Their Iconography*, Lodi 1992.

Sayles'in 2 ciltlik çalışması bu sikkelerin gerek tarihi arka planını gerek sanat tarihi yönünü tartışmışsa da eksik bırakılan birçok nokta olmuş, bazen iddialar zayıf ve desteksiz kalmıştır.

2009 yılı Eylül'ünde basılan bu çalışma "Sunuş"un ardından Şennur Şentürk tarafından kaleme alınmış Ortaçağ Anadolu'sunun nasıl bir tarihî arka plana sahip olduğunu kısaca özetleyen ve özellikle 11. yüzyıldan sonra Türkleşen bu coğrafyada kurulan Türkmen devlerinin bastırdığı sikkelerde farklı kültürel izlerin varlığını vurgulayan "Ortaçağ'da Anadolu: Çokkültürlü Bir Coğrafya" (s. 9-12) ve Oğuz Tekin'in yazdığı Antik sikkeleri ve onların üzerinde yer alan işaret, tasvir ve yazıları yani tüm simgeleri tartışan "Antik Sikkeler ve Simgeler" (s.13-27) adlı iki kısa yazıyla başlatılmıştır. Oğuz Tekin'in yazısının hemen akabinde okuyucuya sunduğu "Roma Sikkelerinde Resmedilen ve Soyut Kavramları Simgeleyen Başlıca Personifikasyonlar" listesi bu dönem sikkelerinin daha iyi anlaşılmasına imkan sağlamıştır. Kısaca bu yazılar gerek sikkelerin basıldığı Ortaçağ Anadolu coğrafyasının daha iyi tanınması gerekse bu sikkelerin üzerlerindeki antik simgelerin daha rahat çözümlenmesi için çok değerli bilgileri okuyucuyla paylaşmaktadır. Daha sonra konuyla ilgili hazırlanan diğer kataloglardan farklı olarak kronolojik bir sıra takip edilmemiş, sikkeler üzerlerindeki figürlerin türüne göre sınıflandırılmış ve çeşitli başlıklar altında incelenmiştir: Güneş Ay, "Kün ve Ay"; "Ay Yüzlü Badem Gözlü" Uygur Tipi Portreli Sikkeler; Oturan Hükümdar Sembolü; Çift Başlı Kartal ve Avcı Kuşlar; At, Atlı ve Avcı Figürü; Aslan Figürü; Ortaçağ Sikkelerinde Melek Betimi; Ejder Figürü; Güç ve İktidar Sembolü Hükümdar Portreleri; Dini Semboller.

Her başlık altında öncelikle bu figürlerin hangi kültüre ait olduğu, tarihi, sanatsal ve kültürel arka planları kayda değer bir şekilde açıklanmış, ardından Ortaçağ Anadolu Türk devletlerinde bulunan örnek tipleri resimleriyle birlikte kataloglanmıştır. Sikkelerin kendi resimlerinin verilmesinden başka bu sikkeler üzerlerindeki figürlerin farklı malzemeler üzerinde bulunan örnekleri de görsel materyaller olarak okuyucuya sunulmuş ve eser bibliyografya ile sonlandırılmıştır. Aynı zamanda bu çalışma Türkçe bilmeyen okuyucular için Türkçe metnin yanında İngilizce tercümesiyle beraber verilmiştir.

Akademik yönünün yanında popüler bir dile de sahip olan bu eser halen hak ettiği yeri ve değeri bulamamış Ortaçağ Anadolu Türk sikkelerine daha modern, daha derinlemesine ve daha farklı bir üslupla yaklaşıyor; sikkeler üzerindeki simgeleri tartışıyor; sorulara ve sorunlara bir cevap arıyor olması

Ali Mıynat

yönüyle önemlidir. Aslında bu çalışma, her biri tek başına bir çalışma konusu olabilecek, hiçbir yazılı edebi eserde bulamayacağımız eşsiz bilgiler aktaran bu sikkelere kulak vermemiz için atılmış çok önemli adımlardan biri olarak değerlendirilebilir.